

**MAHALLIY BUDJETLARNI QO'SHIMCHA MANBALARDAN
FOYDALANISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH
MASALALARI**

Xasanov Samad Ahatillaevich

O'zbekiston Respublikasi Toshkent

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Mahalliy budjetlar davlat moliyaviy tizimining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida mamlakat hududlarining iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ularning samarali boshqaruvi nafaqat davlatning umumiy iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash, balki mahalliy aholining turmush darajasini oshirish va hududiy muammolarni hal qilishda ham muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda mahalliy budjetlarni shakllantirish va ulardan foydalanish tizimida dolzarb masalalardan biri bu daromad manbalarini kengaytirish va samarali boshqaruvni yo'lga qo'yish hisoblanadi.

So'nggi yillarda iqtisodiy liberallashtirish jarayonlari va davlat moliyasini optimallashtirishga qaratilgan islohotlar mahalliy budjetlarning o'zini o'zi moliyalashtirish salohiyatini oshirish uchun sharoit yaratdi. Shu bilan birga, mahalliy darajadagi moliyaviy resurslarni kengaytirish imkoniyatlari yetarlicha ishga solinmayotgani kuzatilmoqda. Xususan, mahalliy soliqlar va yig'imlar, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda yangi moliyaviy manbalarni jalb qilish masalalarida sezilarli zaiflik mavjud.

Mahalliy budjetlarning barqarorligini ta'minlash va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun yangi mexanizmlarni joriy etish zarurati tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Xususan, mahalliy hokimiyat organlari tomonidan mavjud moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish, innovatsion yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etish hamda moliyaviy shaffoflikni ta'minlash ustuvor vazifalar sifatida ko'rilmogda. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi **mahalliy budjetlarning**

qo‘shimcha moliyaviy manbalarini aniqlash, ular asosida samarali boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mahalliy budjetlarning ahamiyati hududiy iqtisodiy mustaqillikni ta'minlash bilan birga davlatning ijtimoiy vazifalarini samarali bajarishga ham bog'liqdir. Shu sababli, tadqiqot doirasida mahalliy budjetlarni boshqarish tizimidagi mavjud muammolar tahlil qilinib, ularni hal qilishning samarali yo'llarini ishlab chiqish mazkur masalaning ilmiy va amaliy dolzarbligini belgilab beradi. Tezida mahalliy daromad manbalarini kengaytirishning nazariy asoslari, xalqaro tajribadan olingan saboqlar va mahalliy sharoitlarga mos takliflar ilgari suriladi.

Mahalliy budjetlar davlat moliya tizimining mustaqil qismi sifatida hududiy iqtisodiy faoliyatni moliyalashtirish, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish va aholi farovonligini ta'minlashda asosiy vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, so'nggi yillarda mahalliy budjet daromadlari tarkibi va ularning mustaqilligini oshirish masalalari dolzarblashmoqda. Mahalliy budjetlarning mavjud muammolari sifatida:

- **Daromad manbalarining cheklanganligi;**
- Mahalliy soliq va yig'imlar tizimining kamchiliklari;
- Budjet mablag'laridan foydalanish samaradorligining pastligi keltirib o'tiladi.

Qo‘shimcha daromad manbalarini shakllantirish zarurati
Mahalliy budjetlarning barqarorligini ta'minlash uchun **alternativ daromad manbalarini shakllantirish** muhim ahamiyatga ega. Ushbu manbalar quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

1. **Mahalliy soliqlarni kengaytirish.** Bu yer soliqlari va mulk soliqlarini optimallashtirishni o'z ichiga oladi.
2. **Davlat-xususiy sheriklik (DXSh).** Hududiy loyihalarni amalga oshirishda xususiy sektorni jalb etish orqali mahalliy budjetga qo'shimcha resurslarni jalb qilish mumkin.

3. **Innovatsion moliyaviy instrumentlardan foydalanish.** Masalan, obligatsiyalar chiqarish va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni rivojlantirish.

Amaldagi tizimni takomillashtirish bo'yicha takliflar
Mahalliy budjetlarning qo'shimcha daromad manbalaridan samarali foydalanishini ta'minlash uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- **Soliq bazasini kengaytirish** va mahalliy soliq yig'implari bo'yicha soliq to'lovchilarni yanada kengroq qamrab olish;
- **DXSh loyihalarini rag'batlantiruvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish;**
- Mahalliy hokimiyat organlarini **moliyaviy boshqaruvda mustaqilligini oshirish;**
- **Axborot texnologiyalarini joriy etish orqali moliyaviy shaffoflikni ta'minlash.**

Mahalliy budjetlar daromadlarini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu hududlarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi omildir. Yuqorida keltirilgan takliflarni amalga oshirish orqali mahalliy budjetlarning qo'shimcha moliyaviy manbalardan samarali foydalanish tizimini takomillashtirishga erishish mumkin. Shu bilan birga, bu jarayon ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Mahalliy budjetlar davlat moliyaviy tizimining ajralmas tarkibiy qismi sifatida hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Ushbu tadqiqot doirasida mahalliy budjetlarning qo'shimcha moliyaviy manbalarini shakllantirish va ularni samarali boshqarish masalalari o'rganildi. Aniqlangan muammolar shuni ko'rsatadiki, daromad bazasining cheklanganligi, soliq yig'implarining to'liq qamrab olinmasligi va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining yetarlicha rivojlanmaganligi hududiy iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Mahalliy budjetlarning daromad bazasini kengaytirish bo'yicha quyidagi asosiy takliflar ilgari surildi:

1. **Mahalliy soliqlar va yig'implarni kengaytirish va optimallashtirish** orqali moliyaviy mustaqillikni oshirish.
2. **Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini keng joriy etish** va ushbu yo'nalishda normativ-huquqiy bazani takomillashtirish.
3. **Innovatsion moliyaviy mexanizmlarni joriy etish**, jumladan obligatsiyalar chiqarish va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kuchaytirish.
4. **Moliyaviy boshqaruvda shaffoflik va hisobdorlikni oshirish**, zamonaviy texnologiyalarni keng qo'llash.

Ushbu takliflarni amalga oshirish orqali mahalliy budjetlarning barqarorligini ta'minlash va ularning qo'shimcha moliyaviy manbalaridan foydalanish samaradorligini oshirish mumkin. Natijada, hududiy rivojlanish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslar hajmi ortadi, bu esa iqtisodiy barqarorlikka va aholi farovonligining oshishiga xizmat qiladi. Mazkur masalalarning ilmiy va amaliy yechimlari davlatning umumiy moliyaviy siyosatini takomillashtirishda ham muhim ahamiyatga ega.

MANBALAR RO'YXATI

1. ABDURAXMANOV, Q. A. **MOLIYA NAZARIYASI**. TOSHKENT: IQTISOD-MOLIYA, 2021. – 312 B.
2. BIRD, R. M., & SLACK, E. **INTERNATIONAL HANDBOOK OF LOCAL AND REGIONAL FINANCE**. EDWARD ELGAR PUBLISHING, 2014. – 392 P.
3. EGAMBERDIYEV, M. T. **MAHALLIY BUDJETLARNI BOSHQARISHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI**. TOSHKENT: UNIVERSITET NASHRIYOTI, 2020. – 228 B.
4. KARIMOV, A. R. **DAVLAT MOLIYASI VA BUDJET TIZIMI**. TOSHKENT: IQTISODIYOT, 2022. – 284 B.
5. SHAH, A. **LOCAL GOVERNANCE IN DEVELOPING COUNTRIES**. WASHINGTON, DC: WORLD BANK, 2006. – 400 P.